

अनलाईन सूचना स्रोत र प्रयोग गर्ने विधि (Online Information Source & Access Method)

- दिलीप मान स्थापित

सहायक लाइब्रेरियन

त्रि. वि. केन्द्रीय पुस्तकालय

E-mail: milandms@gmail.com

विकसित र विकाशशील देशहरू बीच रहेको वैज्ञानिक सूचनाको दूरीलाई कमगर्ने अनुसन्धान सूचना र ज्ञानलाई विस्तार गर्ने कार्यक्रम अन्तर्गत विकसित देशका अनुसन्धानात्मक सूचना र ज्ञानलाई विकाशशील देशहरूमा पनि पु-याउन र उपलब्ध गराउने उद्देश्यले अन्तर्राष्ट्रिय संजाल INASP (International Network for the Availability of Scientific Publications) को बेलायतमा सन् १९९२ मा स्थापना भएको हो । INASP ले Programme for the Enhancement of the Research Information (PERI) कार्यक्रम अन्तर्गत विकसित देशका स्तरीय, वैज्ञानिक एवं प्राज्ञिक स्रोतहरू नेपाल जस्तो विकाशशील देशहरूलाई उपलब्ध गराउने गर्दछन् । यस कार्यक्रम अन्तर्गत INASP ले सन् २००३ मा त्रि. वि. केन्द्रीय पुस्तकालयलाई Country Coordinator मा मनोनयन गरेपछि, नेपालले पनि विविध विषयका थुप्रै Online Full text Database एवं स्रोतहरूको प्रयोग गर्न पाई रहेको छ ।

यस PERI कार्यक्रम अन्तर्गत नेपालले प्रयोग एवं उपलब्ध गर्न पाईने विविध विषयका थुप्रै डाटाबेसहरू मध्ये सन् २००९ को लागि नेपालका शैक्षिक संस्था, अनुसन्धान केन्द्र, आदिले प्रयोग र उपलब्ध गर्न सकिने **केहि** स्रोतहरू निम्नानुसार छन् । नेपालबाट प्रयोग र उपलब्ध गर्न सकिने पूर्ण डाटाबेस एवं स्रोतहरूको विवरण वा जानकारी **www.inasp.info** मा गै **country finder** बाट नेपालको **Country Page** मा गई थाहा पाउन सकिन्छ ।

सि.नं.	डाटाबेस वा स्रोत	उपलब्ध विषयहरू
१.	MCB Emerald www.emeraldinsight.com	यस स्रोतमा विश्वका ३०० भन्दा बढी शीर्षकका व्यवस्थापन, पुस्तकालय तथा सूचना विज्ञान सम्बन्धी जर्नलहरूको Full Text उपलब्ध छ ।
२.	Wiley-Blackwell-Synergy Content http://www3.interscience.wiley.com	यस स्रोतमा विज्ञान तथा प्रविधि, चिकित्सा, मानविकी, समाजशास्त्र आदि विविध विषयका ८४० भन्दा बढी शीर्षकका जर्नलहरूको Full Text उपलब्ध छ ।
३.	African Journals Online (AJOL) www.ajol.info	यस स्रोत अनुसार २५० भन्दा बढी शीर्षकका कृषि विज्ञान, कृषि स्रोत व्यवस्थापन, कला, संस्कृति, भाषा, साहित्य, स्वास्थ्य, विज्ञान र प्रविधि, समाजशास्त्र आदि विषयका अफ्रिकन जर्नलहरूको Table of Content (ToC) उपलब्ध छन् भने सो को Full Text Document Delivery Service मा उपलब्ध छन् ।
४.	Annual Reviews http://arjournals.annualreviews.org	यस स्रोतमा विश्वका ३७ भन्दा बढी शीर्षकका Biomedical, Life, Physical तथा Social Science सम्बन्धी जर्नलहरूको Full Text उपलब्ध छ ।
५.	Oxford Journals OUP www.oxfordjournals.org	यस स्रोतमा Oxford University Press बाट प्रकाशित हुने विज्ञान र प्रविधि, चिकित्सा शास्त्र, मानविकी आदि विविध विषयका १६० भन्दा बढी शीर्षकका जर्नलहरूको Full Text उपलब्ध छन् ।
६.	Beech Tree Publishing www.ingentaconnect.com	यस स्रोतमा विज्ञान, विज्ञान तथा प्रविधि, जननीति तथा अनुसन्धान मूल्यांकन सम्बन्धी २ वटा जर्नलहरूको Full Text उपलब्ध छन् ।
७.	Geological Society www.lyellcollection.org	यस स्रोतमा Geological Society London का प्रकाशनहरू उपलब्ध छन् ।
८.	Cochrane Library http://www3.interscience.wiley.com/cgi-bin/mrwho/106568753/home	यस स्रोतमा Healthcare decision making सम्बन्धी Database Access उपलब्ध छन् ।

१०.	IOP Publishing http://journals.iop.org	यस स्रोतमा भौतिक शास्त्र र यस सम्बन्धी विषयका ५० जर्नलहरूको अनुसन्धानात्मक लेखहरूको FULL TEXT उपलब्ध छन् ।
११.	National Academies Press www.nationalacademies.org/publications	यस स्रोतमा विज्ञान तथा समाज शास्त्र सम्बन्धी सामग्री उपलब्ध छन् ।
१२.	University of California Press http://caliber.ucpress.net	यस स्रोतमा University of California Press को ८ वटा जर्नलहरूको FULL TEXT उपलब्ध छन् ।
१३.	University of Chicago Press www.journals.uchicago.edu	यस स्रोतमा शिक्षा, मानविकी, चिकित्सा शास्त्र, समाज शास्त्र, आदि विभिन्न विषयका जर्नलहरूको अनुसन्धानात्मक लेखहरूको FULL TEXT उपलब्ध छन् ।
१४.	Institution of Chemical Engineers IChemE www.icheme.org/journals	यस स्रोतमा ६ वटा महत्वपूर्ण Chemical Engineering सम्बन्धी जर्नलहरूको FULL TEXT उपलब्ध छन् ।
१५.	OSA – Optical Society of America http://www.osa.org	यस स्रोतमा OSA बाट प्रकाशित Optics तथा Photonics सम्बन्धी १५ वटा जर्नलहरू उपलब्ध छन् ।
१६.	Acoustical Society of America (ASA) http://scitation.aip.org/JASA	यस अन्तर्गत Acoustics सम्बन्धी The Journal of the Acoustical of America (JASA) उपलब्ध छन् ।
१७.	American Institute of Physics http://www.aip.org/pubs	यस अन्तर्गत American Institute of Physics का भौतिक शास्त्र सम्बन्धी १२ जर्नलहरूको थुप्रै लेखहरू उपलब्ध छन् ।
१८.	Mary Ann Liebert, Inc. www.liebertonline.com	यस स्रोतमा चिकित्सा शास्त्र सम्बन्धी विविध विषयका सामग्री उपलब्ध छन् ।
१९.	Mineralogical Society of Great Britain & Ireland www.minabs.com	यस अन्तर्गत भूगर्भ शास्त्र तथा यस सम्बन्धी विविध विषयका १,२५,००० भन्दा बढी एब्सट्रक्टहरू उपलब्ध छन् ।
२०.	Nature Publishing Group www.nature.com	यस अन्तर्गत Nature Publishing Group का विविध विषयका ३० भन्दा बढी जर्नलहरू उपलब्ध छन् ।
२१.	Palgrave Macmillan www.palgrave-journals.com/pal	यस अन्तर्गत व्यवस्थापन, अर्थशास्त्र, शिक्षा, सूचना व्यवस्थापन तथा प्रविधि, राजनीति शास्त्र आदि विविध विषयका ७० भन्दा बढी जर्नलहरू उपलब्ध छन् ।

Eligible Institute:

PERI कार्यक्रम अन्तर्गत उपलब्ध स्रोतहरू नाफामूलक संस्थाहरू बाहेक अन्य अनुसन्धान, शैक्षिक, सेवामूलक संघ संस्थाहरूले मात्र गर्न पाईन्छ । नाफा मूलक संस्थाले प्रयोग गर्न नपाईने भएकोले विशेषतः निम्नानुसारका संघ संस्थाहरूले मात्र यस कार्यक्रम अन्तर्गत उपलब्ध स्रोतहरूको उपयोग गर्न पाईन्छ:-

- विश्वविद्यालयहरू
- विश्वविद्यालय पुस्तकालयहरू
- अनुसन्धानमूलक संघ । संस्थाहरू
- उच्च शिक्षा सित सम्बन्धित अध्ययन संस्थान । कलेजहरू
- शिक्षण अस्पतालहरू, आदि

रजिष्ट्रेशन (Registration):-

PERI कार्यक्रम अन्तर्गत उपलब्ध स्रोतहरू प्रयोग गर्नको लागि नेपालका वैधानिक संघ, संस्थाहरूले आफ्नो संस्थाको नाम सर्व प्रथम PERI System मा दर्ता गराउनु पर्दछ यसपछि स्रोत वा डाटाबेसको लागि रजिष्ट्रेशन गर्न जानकारी प्राप्त भएपछि आफ्नो संस्थाले प्रयोग गर्न चाहेको स्रोत वा डाटाबेसको लागि भिन्दा भिन्दै रजिष्ट्रेशन गर्नु पर्दछ । संस्था दर्ता एक पटक मात्र गरे पुग्दछ ।

संस्था दर्ता गर्न:-

१. <http://peri.inasp.info/peri/peri.pl> मा जाने
२. देश (Country) मा CLICK गर्ने
३. कम्प्युटरको पर्दामा देखा पर्ने देशका नाउँहरू मध्ये Nepal मा CLICK गर्ने
४. कम्प्युटरको पर्दामा देखा पर्ने स्रोत (Resources) हरु मध्ये कुनै एकमा CLICK गर्ने ।
५. यस पछि कम्प्युटरको पर्दामा देखा पर्ने संस्थाहरूको सूचीको मुनिलिटर ADD YOUR INSTITUTION मा CLICK गर्ने
६. यसपछि कम्प्युटरको पर्दामा देखा परेको फर्म भर्ने र फर्मको मुनिलिटर रहेको SUBMIT मा CLICK गर्ने

संस्था दर्ताको फर्ममा CLICK गर्नासाथ सो संस्थालाई PERI स्रोतहरू प्रयोग गर्न मान्यता दिने वा नदिनेको लागि COUNTRY COORDINATOR यानी त्रिभुवन विश्वविद्यालय केन्द्रीय पुस्तकालयले PERI System बाट e-mail प्राप्त गर्ने गर्दछन् । Country Coordinator ले संस्थाको प्रकृति हेरी नाफामूलक संस्था हो होईन बुझि तुरुन्तै मान्यता दिने वा नदिने गर्ने गर्दछन् । Country Coordinator ले मान्यता दिए नदिएको जानकारी सम्बन्धित संस्थाले पनि तुरुन्तै पाइने छ । Country Coordinator ले मान्यता दिएको जानकारी प्राप्त भएपछि PERI मा उपलब्ध विभिन्न स्रोतहरू प्रयोग गर्नको लागि आफ्नो संस्थालाई आवश्यकता भए अनुसार स्रोतहरू दर्ता गर्नको लागि निम्नानुसारको Website मा गै प्रत्येक स्रोत वा डाटाबेसको लागि भिन्दा भिन्दै रजिष्ट्रेशन गर्नु पर्दछ ।

स्रोत (Resource) हरु दर्ताको गर्न

१. <http://peri.inasp.info/peri/peri.pl> मा जाने
२. देश (Country) मा CLICK गर्ने
३. कम्प्युटरको पर्दामा देखा पर्ने देशका नाउँहरू मध्ये Nepal मा CLICK गर्ने
४. कम्प्युटरको पर्दामा देखा पर्ने स्रोत (Resources) हरु मध्ये प्रयोग गर्ने स्रोतमा CLICK गर्ने ।
५. यस पछि कम्प्युटरको पर्दामा देखा पर्ने वर्णानुक्रमानुसारको संस्थाहरूको सूचीबाट आफ्नो संस्थाको नाममा CLICK गर्ने
६. यस पछि लाईसेन्समा Accept मा CLICK गर्ने
७. यसपछि कम्प्युटरको पर्दामा देखा परेको फर्म भर्ने र फर्मको मुनिलिटर रहेको SUBMIT मा CLICK गर्ने

PERI मा उपलब्ध स्रोतहरू प्रयोगको लागि माथी उल्लेख भए अनुसार स्रोतहरू दर्ता गरेको केहि दिनमै सम्बन्धित प्रकाशक, डाटाबेस वा स्रोतहरू बाट सोभै e-mail मार्फत **Username** र **Password** वा प्रयोग गर्न अनुमति दिइएको जानकारीको साथै प्रयोगको लागि आवश्यक Website को जानकारीहरू प्राप्त हुने गर्दछन् । यदि समयमा Username र Password प्राप्त नभएमा सो को जानकारी Country Coordinator लाई हुन आएमा Country Coordinator संस्था वि. वि. केन्द्रीय पुस्तकालयले आवश्यक पहल गरी दिने गर्दछन् । यसको लागि वि. वि. केन्द्रीय पुस्तकालयको e-mail: tucl@healthnet.org.np मा जानकारी दिने गर्नु पर्दछ ।

संस्था रजिष्ट्रेशन गर्दा ध्यान दिनुपर्ने कुराहरू:-

१. आफ्नो संस्थाको e-mail address दुरुस्त दिनुपर्ने ।
२. आफ्नो संस्थाको INTERNET को IP ADDRESS अनिवार्य रूपले दिनु पर्ने र IP Address बिना संस्था रजिष्ट्रार गरेको भए सो संस्थाले मान्यता पाईदैन ।
३. संस्था रजिष्ट्रार गर्दा एक पटक मात्र गरे पुग्दछ ।

४. आफ्नो संस्था अन्तरगतको अन्य निकायहरुको IP Address एकै भएमा एक पटक मात्र संस्था रजिष्टर गरे पुग्दछ। यदि IP Address भिन्दा भिन्दै भएमा एकै संस्था अन्तरगतको अन्य निकायहरुले पनि भिन्दा भिन्दै संस्था रजिष्टर गर्नु पर्दछ।
५. एकै कोष्ट भित्र एक भन्दा बढी जानकारी जस्तै एकभन्दा बढी फोन नम्बर, फ्याक्स नम्बर, IP ADDRESS, ईमेल आदि समावेश गर्नु पर्ने भएमा **Comma (,)** को प्रयोग गरी दिने गर्नु पर्दछ।

अन्य ONLINE स्रोतहरु बारे छोटो जानकारी

माथि उल्लेखित PERI ONLINE Resources को अलावा अन्य थुप्रै स्रोतहरु नेपालबाट प्रयोग र Full TEXT Download गर्न सकिन्छ जसमध्ये केहि ONLINE resources हरु तल लेखीए अनुसारको छ। यी Resources हरु प्रयोग गर्नको लागि पनि आफ्नो संस्था रजिष्ट्रेशन गर्न आवश्यक छ।

सि.नं.	डाटाबेसको नाम	डाटाबेसमा पाउन सकिने विषय
१.	JSTOR Full Text Database http://www.jstor.org	Jewish, Middle east, Asian Studies, Anthropology, Archaeology, Architecture and Architectural history, Art & Art History, Biological sciences, Botany & Plant sciences, Business, Ecology & evolutionary biology, Economics, Education, Finance, Geography, History, Language and literature, Mathematics, Music, आदि सम्बन्धी २१०० भन्दा बढी शीर्षकका जर्नलहरु
२.	HINARI www.who.int/hinari/cn/	Biomedical Science, Health, social sciences, आदि सम्बन्धी २४०० भन्दा बढी शीर्षकका जर्नलहरु जर्नलहरु
३.	AGORA (Access to global Online Research in Agriculture) www.aginternetwork.org/cn/	Agriculture, Animal Science, Aquatic Science, Food Science, Soil Science, Forestry, Biochemistry, Ecology, Environment, Natural Resources, Nutrition, Pest Control, Plant Science आदि विषयका १००० भन्दा बढी शीर्षकका जर्नलहरु

OPEN ACCESS JOURNALS (खुला पहुच भएका स्रोतहरु)

माथि उल्लेखित स्रोतहरुको साथै अहिले ONLINE मा थुप्रै स्तरीय वैज्ञानिक, प्राज्ञिक तथा अनुसन्धानात्मक स्रोतहरु खुला रूपले हामीले प्रयोग र उपलब्ध गर्न सकिन्छ। यस OPEN ACCESS अन्तरगत उपलब्ध स्रोतहरु प्रयोग र उपलब्ध गर्न रजिष्ट्रेशन गर्न आवश्यक छैन कुनै कुनै स्रोतमा रजिष्ट्रेशन गर्नुपर्ने हुन सक्छ तर रजिष्ट्रेशन एवं प्रयोग निःशुल्क हुन्छ। धेरै जसो OPEN Access मा भएका स्रोतहरु हामीले सोभै ती स्रोत वा डाटाबेसको URL मा गई Access गर्न सकिन्छ। यस अन्तरगत उपलब्ध केहि स्रोतहरु तल दिइए अनुसारका छन्।

E-LIS <http://eprints.rclis.org> (यसमा पुस्तकालय तथा सूचना विज्ञान सम्बन्धी प्रकाशित र अप्रकाशित १० हजार भन्दा बढी अनुसन्धानात्मक, वैज्ञानिक तथा प्राज्ञिक कृतिहरु छन् जुन हामीले निःशुल्क रूपले प्रयोग र DOWNLOAD गर्न सकिन्छ।

Directory of Open Access Journals (DOAJ) <http://www.doaj.org> (यसमा Agriculture and Food Sciences, Languages and Literatures, Arts and Architecture, Biology and Life Sciences, Business and Economics, Chemistry, Earth and Environmental Sciences,

Health Sciences, History and Archaeology, Law and Political Science, Mathematics and Statistics, Philosophy and Religion, Physics and Astronomy, Science General, Social Sciences, Technology and Engineering) आदि विषयका विश्वका १३०० भन्दा बढी शीर्षकका अनुसन्धानात्मक, वैज्ञानिक तथा प्राशिक जर्नलहरूको २०८७५६ भन्दा बढी Articlesहरू निःशुल्क प्रयोग र DOWNLOAD गर्न सकिन्छ।

Nepal Journal Online <http://www.nepjol.info> यस्मा विभिन्न विषयका नेपाली अनुसन्धानात्मक, वैज्ञानिक तथा प्राशिक ४० भन्दा बढी शीर्षक जर्नलहरू छन् जुन हामीले निःशुल्क रूपले प्रयोग र DOWNLOAD गर्न सकिन्छ।

ABC Chemistry <http://www.abc.chemistry.bsu.by/current/fulltext.htm> यस्मा रसायन शास्त्र र यस सित सम्बन्धित विषयहरूको धुप्रै अनुसन्धानात्मक, वैज्ञानिक तथा प्राशिक स्रोतहरूको FULL TEXT हामीले निःशुल्क रूपले प्रयोग र DOWNLOAD गर्न सकिन्छ।

IP ADDRESS छोटो जानकारी

क) **परिचय:** प्रत्येक INTERNET ACCESS POINT यानी Computer को भिन्दा भिन्दै विशिष्ट प्रकारको पहिचान हुन्छ। हाम्रो घरको ठेगाना जस्तै कम्प्युटरको यानी Internet Access Point एक विशेष प्रकारको पहिचान नम्बर हुन्छन् जस्लाई IP Address (International Protocol Address) भनिन्छ। IP Address विशेष गरी ४ वटा सांख्यिक शब्दको सेटले बनेको हुन्छ। जस्तै **202.70.89.106** र यस विशिष्ट यूनिक नम्बरबाटै कुन विद्युतीय सामग्री कहाँको कुन कम्प्युटरले प्रयोग गरी रहेको र कुन कुन कम्प्युटरले कुन कुन विद्युतीय सूचना पठाए भन्ने कुराको पहिचान हुने गर्दछ। यसको साथै IP Address लेगदा सूचनाको स्रोतलाई अनावश्यक अन्य कम्प्युटर तथा Internet बाट प्रयोग हुनबाट पनि नियन्त्रण गर्दछ।

ख) **IP ADDRESS पत्ता लगाउने बिधी:**

आफ्नो संस्थाको INTERNET को IP ADDRESS INTERNET सेवा प्रदायकबाट पाईन्छ भने निम्न Websiteहरू मध्ये कुनै एकमा गएर पनि आफ्नो संस्थाको IP Address बारे थाहा पाउन सकिन्छ:

<http://www.showmyip.com>

<http://www.ip-address.com>

<http://showip.net>

अन्तमा सूचनाले महत्वपूर्ण स्थान ओगट्दै गै रहेको वर्तमान अवस्थामा विकसित र विकासशील देशहरू बीच रहेको वैज्ञानिक सूचनाको दूरीलाई कम गर्ने उद्देश्यको यस संजाल तथा कार्यक्रमले आफ्नो उद्देश्य पूर्तिको लागि फलदायी भूमिका खेलेको छ भने विकासशील देशका अनुसन्धानकर्ताहरूको अनुसन्धान कार्यमा विकसित देशका सूचनाहरू प्राप्त गरी आफ्नो अनुसन्धान कार्यको स्तरीयता बढाउन पनि उपयोगी हुन्छ तर नेपालले यी स्रोतहरू प्रयोग गरे बापत उक्त संजाल INASP लाई नेपालले सन् २००५ देखि नै केहि रकम भुक्तानी गर्दै जानु पर्नेमा विविध कारणवश नेपालबाट भुक्तानी हुन नसकिएबाट Online विद्युतीय सूचनाका स्रोतहरू वर्षेनी थप्दै जानुको सट्टा स्रोतहरू कटौती हुदै गै रहेको वर्तमान अवस्थामा सम्बन्धित निकायहरूले यस तर्फ गम्भीर रूपले विचार गरी नेपालको अध्ययन, अध्यापन, अनुसन्धान एवं नीति निर्माण तथा योजना सम्बन्धी कार्यमा स्तरीयताको लागि यस प्रकारको स्रोतहरूको निरन्तरताको प्रयास हुनु अपरिहार्य छ।

सन्दर्भ सामग्री:-

1. www.inasp.info
2. Bhandary, K. M. "Flood of discoveries in Nepal! Access to full text of world's 7000 leading journals will revalue the role of TUCL." Himalayan Journal of Sciences. 1,2, July 2003, p.71
3. Bhandary, K. M. "PERI in Nepal." Spotlight. July 25, 2003. p. 30
4. Sthapit, Dilip Man. "Vaigyanik prakashan upalabdha garaunako lagi antrarasstriya sanjal, Anusandhan suchana bistar karyakram ra Nepal. (INASP, PERI & Nepal)" TULSSAA Journal. July 2005, p. 33-37
5. www.jstor.org
6. ABC Chemistry <http://www.abc.chemistry.bsu.by/current/fulltext.htm>
7. Nepal Journal Online <http://www.nepjol.info>
8. E-LIS <http://eprints.rclis.org>
9. Directory of Open Access Journals (DOAJ) <http://www.doaj.org>